

Przemysław Megger
Uniwersytet Warszawski
p.megger@uw.edu.pl
ORCID: 0000-0001-6869-8546

NEOSĘDZIOWIE I NEO-KRS. ZNACZENIE, FUNKCJA I WARTOŚĆ EKSPRESYWNA NOWYCH WYRAZÓW ZŁOŻONYCH Z CZĄSTKĄ NEO-

1. WSTĘP

Obserwacja współczesnego dyskursu publicznego pozwala dostrzec ciekawe innowacje językowe związane z aktualnymi wydarzeniami społecznymi. Czynniki socjokulturowe oddziałują przede wszystkim na system leksykalny polszczyzny, wpływając na pojawianie się zarówno zapożyczeń właściwych, neosemantyzmów, jak i neologizmów opartych na konkretnych wzorcach słowotwórczych (Dubisz 2020: 72). Jedną z nowych tendencji słowotwórczych ostatnich lat jest seryjne tworzenie wyrazów złożonych¹ z inicjalnym członem *neo-*, takich jak: *neo-KRS*, *neosędzia*, *neowładza* czy *neoprezes*.

W przytoczonej serii derywacyjnej wyrazy są zbudowane według jednakowego schematu: *neo-* + rzeczownik. Jak zauważył Michał Rusinek, człon *neo-* w takich wyrazach nabiera nowej funkcji, gdyż denotuje nie tylko nowość tego, o czym mowa, lecz także jego fasadowość, nieprawdziwość i upolitycznienie (Rusinek 2024).

Celem artykułu jest opis znaczenia, funkcji i wartości ekspresywnej² nowych złożzeń z członem *neo-* we współczesnym języku polskim. Na podstawie wstępnej

¹ Wyrazy złożone (lub złożenia, *composita*) za Renatą Grzegorzyczkową i Jadwigą Puzynią są rozumiane jako „wyrazy motywowane o dwóch (lub więcej) tematach słowotwórczych” (GWJP: 455). *Temat słowotwórczy* zaś to „część derywatu wspólna z podstawą słowotwórczą” (GWJP: 363).

² Za Stanisławem Grabiasem przyjmuje się, że ekspresywne są znaki semiotyczne, „za pomocą których nadawca wyraża swój stosunek do otaczających go zjawisk lub w których niezależnie od intencji nadawcy przejawiają się jego cechy osobowości” (Grabias 1981: 28). Stanisław Dubisz wskazuje, że jeśli stosunek ten jest pozytywny, to wyraz ma pozytywną wartość emocjonalną (ekspresywną); jeśli zaś negatywny – to wartość emocjonalna (ekspresywna) wyrazu jest negatywna (USJP I: XLII). Podobny dychotomiczny podział przyjęła Iwona Kaproń-Charzyńska, według której morfemy słowotwórcze mogą cechować się dwoma typami wartości ekspresywnej – pejoratywnością i melioratywnością

analizy kontekstowej przyjęto założenie, że cząstka *neo-* w niektórych neologizmach pełni odmienną funkcję niż w tradycyjnych wyrazach i wyraża negatywny stosunek nadawcy do nazywanego desygnatu. Kryterium nowości jest wyznaczone przez dane leksykograficzne – w obręb analizy włączono jednostki, które nie były dotychczas notowane w słownikach. Materiał badawczy pochodzi z korpusu Monco Frazee oraz kwerendy artykułów, postów i komentarzy umieszczonych w internetowych portalach informacyjnych (Bankier, Do Rzeczy, Forum Współpracy Sędziów, Fronda, Gazeta Prawna, Gazeta Wyborcza, Newsweek, Niezależna, Oko.press, Onet, Płotek, Podhale24, Prawo.pl, Puls Medycyny, Rzeczpospolita, Tok FM, TV Republika, wGospodarce.pl, Wirtualna Polska, wPolityce.pl, wPolsce24) i mediach społecznościowych (Facebook, LinkedIn, wykop.pl, X). Taki dobór serwisów pozwolił dotrzeć do tekstów tworzonych przez osoby zróżnicowane pod względem wieku, zainteresowań i poglądów politycznych. Aby spełnić założenia artykułu, zebrane wyrazy zostaną poddane analizie formalnej i funkcjonalnej. Poszczególne konteksty użycia jednostek będą analizowane pod kątem semantycznym, pragmatycznym i socjolingwistycznym. W celu zweryfikowania wartości ekspresywnej neologizmów analizie zostaną poddane wyniki ankiety, którą przeprowadzono wśród użytkowników języka polskiego.

2. CZĄSTKA *NEO-* W JĘZYKU POLSKIM

Cząstka *neo-* pochodzi od greckiego słowa *νέος* (*néos*) oznaczającego ‘nowy’ (Kopaliński 2007: 392). Słowniki ogólne definiują ją w podobny sposób, wskazując na komponent semantyczny związany z nowością³ bądź kontynuacją czy uaktualnioną odmianą tego, o czym mowa w drugim członie⁴. Jeśli chodzi o liczbę jednostek leksykograficznych zawierających cząstkę *neo-*, to SJPDor notuje 103 takie hasła, SWJP – 34, ISJP – 14, USJP – 37, a SGJP – 167.

(Kaproń-Charzyńska 2014: 128). W artykule przyjęto, że dodatnią wartość ekspresywną (lub zamiennie *nacechowanie ekspresywne*) mają wyrazy, które świadczą o pozytywnym stosunku nadawcy do tego, o czym mówi, oraz mogą wyrażać takie emocje i stany, jak np.: radość, zadowolenie, entuzjazm, dumą, optymizm. Z kolei ujemną wartość ekspresywną mają wyrazy, które świadczą o negatywnym stosunku nadawcy do tego, o czym mówi. Mogą one wyrażać takie emocje i stany, jak np.: złość, frustracja, pogarda, smutek, strach, pesymizm.

³ ‘Pierwszy człon wyrazów złożonych oznaczający: nowy, taki, który się na nowo pojawił; odpowiednik polskiego nowo-’ (SJPDor IV: 1298); ‘pierwszy człon wyrazów złożonych oznaczający: nowy, taki, który się na nowo pojawił, został na nowo utworzony, odpowiednik polskiego *nowo-*’ (USJP II: 880).

⁴ ‘Tworzy 1. nazwy zjawisk, zwykle idei, kierunków filozoficznych, stylów itp., które są kontynuacją lub późniejszą formą innych tego rodzaju zjawisk, np. *neogotyck*, *neostalinowski* (ISJP I: 969); ‘pierwszy człon wyrazów złożonych, odpowiadający polskiemu nowo-, niosący znaczenie: nowy w danej grupie, utworzony na nowo, odrodzony, np. *neoromantyzm*, *neofaszyzm*’ (SWJP I: 579).

Znacznie więcej wyrazów można znaleźć w *Słowniku bibliograficznym języka polskiego*, który uwzględnia także jednostki niestabilizowane – aż 392 (Wawrzyńczyk 2009: 298–303). Taka różnica we frekwencji świadczy o dużej produktywności cząstki *neo-* jako inicjalnego członu złożeń. Na ten aspekt zwróciła również uwagę Krystyna Waszakowa, która odnalazła 77 nowych compositów z członem *neo-* powstałych w latach 1985–2004, m.in.: *neoawangarda*, *neoendek*, *neointeligencja*, *neoprawica*, *neo-Solidarność* (Waszakowa 2005: 135). Omawiana cząstka we wszystkich wyrazach pełniła jednak funkcję znaną z opisów słownikowych, tj. albo wskazywała na niedawność czegoś (*neoprezbiter*, *neochrześcijaństwo*), albo na jego nową formę, kontynuację (*neoglobalizm*, *neosarmatyzm*).

Ponieważ funkcja ta ma charakter przede wszystkim informatywny, można przyjąć, że sama cząstka jest neutralna pod względem ekspresywnym, tj. za jej pomocą nadawca nie wyraża ani pozytywnego, ani negatywnego stosunku do tego, co nazywa. W żadnych słownikach przy wyrazach zaczynających się od *neo-* nie pojawiają się także kwalifikatory ekspresywne. Według Waszakowej ewentualna ujemna ocena zawarta w neologizmach z członem *neo-* jest warunkowana dwoma czynnikami. Po pierwsze, ujemną ocenę desygnatu niesie złożenie, którego już drugi człon – jako wyraz autosemantyczny – miał nacechowanie negatywne (*neokomuna*, *neonowomowa*, *neotargowica*). Po drugie zaś, taka ocena może być nadawana wyrazowi przez kontekst (Waszakowa 2005: 152). Na tej podstawie trudno stwierdzić, żeby to sam człon początkowy zmieniał wartość ekspresywną całego złożenia.

Niestabilizowany pozostaje natomiast status słowotwórczy cząstki *neo-*. Jako element genetycznie obcy bywa ona uznawana zarówno za prefiks (Bartmiński 2000: 111; Rusinek 2024), prefiksoid (Jadacka 2001: 142–143; Kaproń-Charzyńska 2004: 25), jak i pierwszy człon złożeń (Sambor 1975: 91; Szymczak 1976: 22; Gajda 1990: 105⁵; GWJP: 466–467; Dunaj 2000: 29; Waszakowa 2005: 75; Zarębski 2012: 20, Łachnik 2018: 31). Taki stan rzeczy wynika przede wszystkim z faktu, że granica między tymi pojęciami nie jest ostra (zob. Burkacka 2010). Na ogół przeciwstawia się pierwsze człony compositów (zachowujące odrębność semantyczną) prefiksom – które wyłącznie doprecyzowują znaczenie derywatów (Zarębski 2014: 52). Kryteria wyróżniania prefiksoidów są zróżnicowane i zależą od badaczy⁶; wspólnym elementem różnych definicji jest twierdzenie, że prefiksoidy stanowią fazę pośrednią między prefiksami a członami złożeń.

⁵ Choć Stanisław Gajda zaznacza, że *neo-* „zbliża się do klasy prefiksoidów”.

⁶ Np. dla Grzegorzycykowej i Puzyniny *prefiksoid* jest segmentem wyrazu formalnie podzielonego, który nie ma motywacji słowotwórczej, czyli nie jest derywatem (Grzegorzycykowa, Puzynina 1979: 24–25). Z kolei Waszakowa pojęcie to odnosi „do tych części złożeń, które przestają mieć charakter komponentu compositum i stają się podobne do prefiksu przez to, że są przyłączane bezpośrednio do tematu słowotwórczego” (Waszakowa 2002: 9).

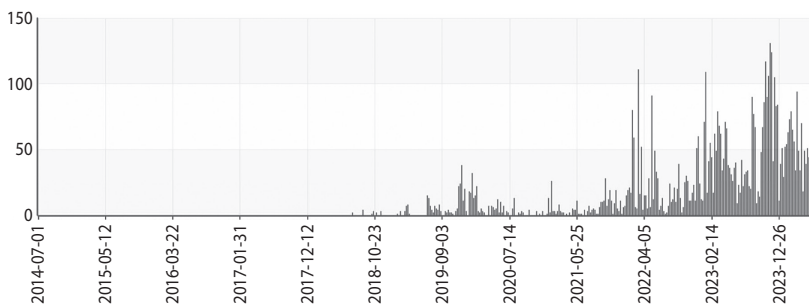
W artykule za Grzegorzyczkową i Puzyniną za prefiks uznaje się inicjalny morfem słowotwórczy, którego znaczenie – w przypadku obcego pochodzenia – daje się wyrazić istniejącym już w języku przymkiem albo morfemem, jak np. *post* – *po*; *kontr* – *przeciw* (GWJP: 430, 468). Ponieważ częstka *neo-* semantycznie odpowiada jedynie samodzielnemu wyrazowi ('nowy'), traktuje się ją jako osobny człon, czego skutkiem jest uznanie, że wyrazy ją zawierające mają w sobie dwa tematy, a więc są to wyrazy złożone⁷. Ze względu na to, że w tego typu wyrazach człon *neo-* jest związany, tj. nie występuje samodzielnie i w parafrazy musi być zastąpiony innym leksemem, ale powtarza się w innych compositach, takie wyrazy reprezentują typ złożeń jednostronnie motywowanych (GWJP: 455–456).

3. NOWE ZŁOŻENIA Z CZĄSTKĄ *NEO-* W WSPÓŁCZESNEJ POLSzczyźNIE

3.1. Frekwencja i geneza neologizmów

Zdaniem Rusinka częstka *neo-* w nowej funkcji została po raz pierwszy użyta 12 lipca 2018 roku, „kiedy to sędzia Stanisław Zabłocki w programie Moniki Olejnik użył określenia «neo-KRS»” (Rusinek 2024). W istocie pierwsze wystąpienie leksemu *neo-KRS* korpus Monco Frazeo notuje 13 lipca 2018 roku (zob. Wykres 1). Dla porównania: wyraz *neoizba* pojawia się pierwszy raz w korpusie 21 lutego 2019 r., *neosędzia* – 26 marca 2019 r., a *neo-TK* – 1 kwietnia 2019 r.

Wykres 1. Frekwencja wyrazu *neo-KRS* w Monco Frazeo

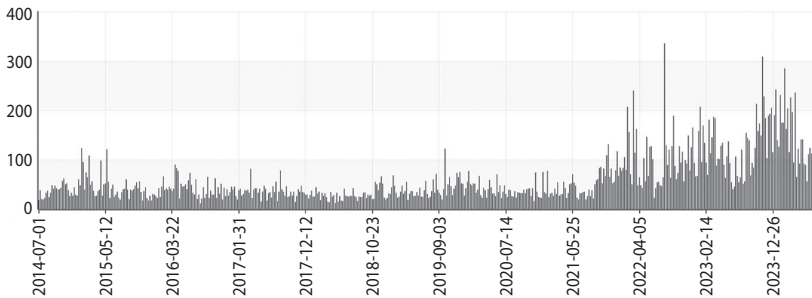

Z uwagi na tę zależność postanowiono prześledzić frekwencję użycia wszystkich wyrazów zaczynających się od elementu *neo-* w Monco Frazeo. Analiza wykresu przedstawiającego liczbę konkordancji zawierających takie wyrazy pozwala zauwa-

⁷ Dlatego *neo-*, jako część złozenia, będzie nazywane *członem* bądź wymiennie *częstką*, *elementem* lub *składnikiem*.

żyć wyraźny jej wzrost na przełomie 2021 i 2022 roku, który utrzymuje się do dzisiaj (zob. Wykres 2). Same dane liczbowe nie dają jednak odpowiedzi na pytanie, skąd taki wzrost wynika.

Wykres 2. Frekwencja wyrazów zaczynających się od elementu *neo-* w Monco Frazeo

Ciekawe wyniki przynosi też zestawienie dziesięciu najczęściej pojawiających się jednostek zaczynających się od *neo-* z okresu jednego roku – od 1 lipca 2023 roku do 1 lipca 2024 roku. Jak się okazuje, w tej grupie aż trzy leksemy są neologizmami: *neosędzia*, *neoKRS* i *neoTVP*⁸. Tylko te trzy wyrazy łącznie stanowią 21,99% wszystkich wyrazów zaczynających się na *neo-* notowanych przez korpus w danym okresie. Szczegółową statystykę przedstawia Tabela 1.

Tabela 1. Frekwencja leksemów zaczynających się na *neo-* notowanych przez korpus Monco Frazeo w okresie 1.07.2023–1.07.2024 r.

Leksem	Liczba wystąpień	Udział procentowy
neon/neonowy ^a	1501	20,01
neosędzia	1306	17,41
neonatolog/neonatologia/neonatologiczny	471	6,28
neonazista/neonazizm/neonazistowski	393	5,21
neoliberal/neoliberalizm/neoliberalny	362	4,82
neogotytek/neogotycki	293	3,89
Neonet	276	3,68

⁸ Z uwagi na ograniczenia technologiczne w zakresie statystyki włączono jedynie te złożenia, które zostały zapisane łącznie. Biorąc pod uwagę, że wiele neologizmów jest zapisywanych z łącznikiem (np. złożenia z nazwami własnymi *neo-KRS*, *neo-TVP*, ale też niepoprawne ortograficznie: *neo-sędziowie*, *neo-zarząd*), można przypuszczać, że liczba ich wystąpień jest znacznie wyższa.

Tabela 1. (cd.)

Leksem	Liczba wystąpień	Udział procentowy
neoKRS	201	2,67
neolit/neolityczny	178	2,35
neoTVP	143	1,91

^a Wyraz *neon* i jego pochodne nie są złoženiami, niemniej korpus nie pozwala na ograniczenie wyników wyszukiwania wyłącznie do compositów.

3.2. Podział tematyczny neologizmów

Analiza konkordancji w Monco Frazeo pozwoliła odnaleźć 40 nowych wyrazów złożonych z inicjalnym członem *neo-* w badanym znaczeniu⁹. Dodatkowo na podstawie kwerendy mediów społecznościowych oraz portali informacyjnych wyeksцерpowano kolejne 33 jednostki. Ponieważ nie znaleziono żadnych neologizmów tego typu, które występowałyby przed 2018 rokiem, w zakres analizy włączono materiał z okresu od 1 stycznia 2018 roku do 1 lipca 2024 roku. Zebrane wyrazy podzielono tematycznie na podstawie znaczenia zrekonstruowanego z kontekstu. Podział został wykonany zgodnie z propozycją Barbary Batko-Tokarz wykorzystaną w WSJP (Batko-Tokarz 2019). Pozwoliło to wyróżnić pięć grup tematycznych:

1. Funkcjonowanie państwa (35 jednostek)

neobajzel, neobudżet, neo-CPK [Centralny Port Komunikacyjny], *neocłonek, neodemokracja, neodyrektor, neolikwidator, neomarszałek, neominister, neonominacja, neoopozycja, neoorder, neopaństwo, neo-PKW* [Państwowa Komisja Wyborcza], *neo-Polak, neo-Polska, neoposeł, neopremier, neoprezes, neoprezydent, neoprzewodniczący, neorada, neorząd, neorzecznik, neosejm, neo-SKW* [Służba Kontrwywiadu Wojskowego], *neosenator, neosuweren, neoszeł, neoszełostwo, neoświat, neowładza, neowojewoda, neowybory, neozarząd*

2. Prawo i łamanie prawa (18 jednostek)

neo I prezes / neo pierwsza prezes / neopierwsza prezes, neoasesor, neo-ID SN [Izba Dyscyplinarna Sądu Najwyższego], *neoizba, neo-KRS* [Krajowa Rada Sądownictwa], *neoorzeczenie, neoprawnik, neoprawo, neoprokurator, neoprokuratora, neosąd, neosędzia, neo-SN* [Sąd Najwyższy], *neostatut, neo-TK* [Trybunał Konstytucyjny], *neotrybunał, neoustawa, neowyrok*

⁹ W korpusie odnaleziono również inne, nienotowane w żadnych opracowaniach neologizmy, takie jak np.: *neoarystokracja, neobroker, neoekologia, neoesbek, neoetatyzm*. Ponieważ jednak na podstawie kontekstu wynioskowano, że człon *neo-* nadaje w nich wyłącznie tradycyjne znaczenie, tj. bez nacechowania ekspresywnego wskazuje na nowość lub kontynuację tego, o czym mowa w drugim temacie, sytuują się one poza zakresem analizy.

3. Praca (7 jednostek)
neodziennikarz, neogenerał, neohistoryk, neokonkurs, neolekarz, neooficer, neoreporter
4. Środki masowego przekazu (7 jednostek)
neomedia, neo-Panorama, neo-PAP [Polska Agencja Prasowa], neotelewizja, neo-TVP [Telewizja Polska], neo-TVPIInfo, neo-Wiadomości
5. Edukacja i oświata (6 jednostek)
neodyplom, neogzaminator, neoelektor, neoprofesor, neorektor, neouczelnia

Dokonany podział pokazuje, jak bardzo zakres tematyczny neologizmów wiąże się z najważniejszymi wydarzeniami społeczno-politycznymi lat 2018–2024. Kwestie takie jak zmiana władzy, reforma sądownictwa czy mediów publicznych to tematy, które budziły dużą uwagę społeczeństwa¹⁰. Nie dziwi zatem, że badane złożenia pojawiają się głównie w dyskursie politycznym i medialnym.

Znamienny jest także fakt, że wskazanych neologizmów nie notują żadne opracowania rejestrujące najnowszy zasób polszczyzny. Jedynie hasło *neosędzia* pojawia się w dwóch witrynach – na stronie nowewyrazy.pl, gdzie jest zdefiniowane następująco:

środ., dezapr. «sędzia wyłoniony w sposób niezgodny z prawem, w wyniku działań prowadzonych przez rząd Zjednoczonej Prawicy w latach 2015–2023»¹¹

oraz w Wikisłowniku, w którym można znaleźć podobną eksplikację:

neol. publ. polit. praw. sędzia powołany przez Krajową Radę Sądownictwa po jej reformie w 2017 roku¹².

Brak opracowań może po części wynikać z tego, że wiele z przytoczonych wyrazów to okazjonalizmy stworzone na potrzeby danego kontekstu (*neodziennikarz, neocłonek*) czy w celach żartobliwych i ironicznych (*neobajzel, neo-Polacy*). Nie można zatem zakładać, że wszystkie z nich się ustabilizują i na stałe wzbogacą system leksykalny polszczyzny¹³. Ponieważ funkcją badanych neologizmów jest opisywanie nowej rzeczywistości, wraz z jej zmianą mogą zaniknąć także poszczególne wyrazy.

¹⁰ Badania Waszakowej wykazały, że wyrazy należące do kategorii zjawisk dotyczących przeobrażeń ustrojów, polityki, ideologii itp. należą do najczęstszej grupy neologizmów przełomu XX i XXI wieku (Waszakowa 2005: 12).

¹¹ <https://nowewyrazy.pl/haslo/neosedzia.html>.

¹² <https://pl.wiktionary.org/wiki/neosedzia>.

¹³ Na niestabilizowany i neologiczny charakter nowych jednostek leksykalnych wskazują także zróżnicowane sposoby zapisu. W uzusie najczęściej funkcjonują formy, w których wyraz z członem *neo-* jest zapisywany łącznie, choć można spotkać także formy z dywizem bądź pisane oddzielnie. Nierzadko neologizm jest zapisywany w cudzysłowie albo poprzedzany wyrażeniem „tzw.”.

Interesujące jest również spojrzenie na dane chronologiczne, które pokazują, że pierwsze badane neologizmy należały wyłącznie do pola tematycznego Prawo i łamanie prawa. Ponownie wpływ na to miały czynniki zewnętrzny, a zwłaszcza wprowadzona w grudniu 2017 roku reforma Krajowej Rady Sądownictwa. Prawdopodobna wydaje się hipoteza, że zastosowany okazjonalnie, przytoczony przez Rusinka (2024) wzorzec słowotwórczy *neo-KRS*, którego celem było położenie nacisku na różnicę między zreformowaną KRS a tą, która istniała wcześniej, na tyle przyjął się w uzusie, że najpierw posłużył do tworzenia bliższych semantycznie jednostek (*neosełdziowie* 'sędziowie nominowani przez neo-KRS'), a później rozszerzył zakres użycia i na podobnej zasadzie zaczęły powstawać nowe złożenia¹⁴. Jak zauważyła bowiem Ochmann: „Często powstanie nowego modelu wiąże się, przynajmniej w początkowej fazie, z analogią do konkretnego, «ważnego» wyrazu” (Ochmann 2004: 29).

Niemniej mimo pojawienia się w polszczyźnie jednostek z innych pól tematycznych wyrazami o największej liczbie użycia pozostają *neo-KRS/neoKRS* (6735 wystąpień w Monco Frazeo do 1 lipca 2024 roku) i *neosełdza* (2509 wystąpień)¹⁵. Zaprezentowane dane liczbowe wraz z uwzględnieniem czynników socjologicznych tłumaczą nagły wzrost liczby wystąpień wyrazów zaczynających się na *neo-* zaprezentowany na Wykresie 2. Wynika on z pojawienia się w dyskursie publicznym licznych nowych wyrazów określających aktualne zjawiska społeczne, tworzonych na zasadzie powielania modnego wzorca słowotwórczego (*neo-* + rzeczownik). Sama liczba znalezionych neologizmów z członem *neo-* z lat 2018–2024 (73) wskazuje zaś na znaczny wzrost liczby jednostek leksykalnych opartych na badanym modelu słowotwórczym – zwłaszcza jeśli porówna się ją z liczbą ustabilizowanych jednostek w polszczyźnie bądź liczbą neologizmów o tej samej budowie z lat 1985–2004 (77), które przytoczyła Waszakowa (2005: 135).

3.3. Charakterystyka semantyczna

Ogólne spojrzenie na budowę i funkcjonowanie grupy neologizmów z członem *neo-* współczesnej polszczyźnie pozwala przejść do szczegółowego opracowania ich charakterystyki semantycznej, pragmatycznej i socjolingwistycznej.

Jak już wspomniano, w strukturze semantycznej tradycyjnych złożzeń z cząstką *neo-* ujawniają się dwa elementy semantyczne. Pierwszy, nadawany przez człon inicjalny, denotuje nowość; drugi natomiast określa dany desygnat. W taki sposób

¹⁴ Świadczyć o tym może np. wypowiedź Krzysztofa Bojarskiego: „Obawiam się, że niedługo powstanie sformułowanie «neolekarz» tak jak w przypadku bałaganu, który powstał w sądownictwie” (<https://tvn24.pl/polska/goraco-wokol-nowych-kierunkow-lekarskich-ruszaja-audyty-prowadzone-przez-polska-komisje-akredytacyjna-st7795236>).

¹⁵ Dla porównania inne jednostki mają następującą liczbę wystąpień: *neo-TVP/neoTVP* – 507; *neoprokurator* – 114; *neoposeł* – 92; *neoprezes* – 61; *neowładza* – 35; *neo-Wiadomości/neowiadomości* – 34; *neoizba* – 33, *neozarząd* – 32, *neoliquidator* – 17.

np. w wyrazie *neoimpresjonizm* zawiera się składnik semantyczny ‘nowość’ oraz ‘impresjonizm’ (kierunek artystyczny). *Neoimpresjonizm* to zatem w dużym uogólnieniu ‘nowy impresjonizm’; jego kontynuacja, następstwo.

W analizowanych neologizmach natomiast oprócz tych dwóch elementów pojawia się również składnik informujący o nieprawdziwości, fałszywości bądź upolitycznieniu tego, o czym mowa. *Neosędzia* jest nie tylko nowym sędzią, lecz także sędzią nielegalnym. Taki składnik pojawia się we wszystkich wyrazach powstałych w danej serii derywacyjnej.

Świadczą o tym zarówno przytoczone definicje, jak i konteksty, w których występują wyrazy. Osoby określane złoženiami z członem *neo-* są charakteryzowane jako *dublerzy*; niekiedy wymiennie używa się wobec nich jednostek z częstkami *pseudo-* bądź *nie-* albo określenia *bis*:

- (1) Nie-sędzia, pseudo-sędzia, nielegalny sędzia, neo-sędzia – wszystkie te określenia oddają istotę tego kim są, a raczej kim nie są państwo z izby dyscyplinarnej¹⁶.
- (2) Opozycja i pan rzecznik [...] nie akceptuje wyników demokratycznych wyborów, Sejmu, Trybunału Konstytucyjnego, nie uznajecie Krajowej Rady Sądownictwa. Wszystko jest dla was PiS-owskie albo neo, albo bis, albo dublerem¹⁷.

Uwidaczniają to także najczęstsze kolokacje przymiotnikowe nowych złożeń, takie jak: *nielegalny, niekonstytucyjny, nieprawidłowy, polityczny, upolityczniony* czy *wadliwy*:

- (3) To, że neoKRS, jest „neo” – a więc, że jest nielegalna – wynika z faktu, że PiS złamał art. 10 Konstytucji [...]¹⁸.
- (4) Neo-KRS, mimo że sprzeczna z konstytucją – nie jest niezależna – działa dalej, produkuje kolejnych wadliwych neosędziów, [...] których wyroki mogą zostać podważone¹⁹.

W mediach postuluje się zatem, by neosędziów „odsunąć od orzekania”²⁰, ponieważ powołano ich „z wielokrotnym pogwałceniem prawa”²¹ oraz w trybie, który – według Sądu Najwyższego – nie gwarantuje „standardu niezawisłości i bezstron-

¹⁶ <https://forumfws.eu/galeria/okiem-observatora/izbiarze/>.

¹⁷ <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/biuletyn.xsp?documentId=9BF1CFBEC-0D17AF4C125847900404412>.

¹⁸ https://pl.linkedin.com/posts/marcinmatczak_to-ze-neokrs-jest-neo-a-wiec-ze-jest-activity-7130327656402698241-8sid.

¹⁹ <https://www.sejm.gov.pl/sejm10.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=6&dzien=1&wy-p=52&view=1>.

²⁰ <https://oko.press/prof-rakowska-odsunac-neo-sedziow-od-orzekania-odwolac-krs-i-prezesow-sadow-od-ziobry>.

²¹ https://www.rp.pl/opinie-prawne/art8928441-aleksander-kappes-jacek-skrzydlo-pierwszy-prezes-sn-czy-neoprezes?fb_comment_id=3237508072954453_3239220952783165.

ności”²². Neo-KRS zdaniem niektórych „działa nielegalnie, bo jej skład jest niezgodny z Konstytucją”²³ i dlatego „jest głównym źródłem problemów z praworządnością w Polsce i infekuje swoimi wadliwymi nominacjami cały wymiar sprawiedliwości”²⁴. W projekcie uchwały sejmowej z 19 grudnia 2023 r. można z kolei przeczytać, że:

- (5) Określenie „neoKRS” stało się symbolem organu władzy publicznej, który przez swoje ścisłe podporządkowanie polityczne utracił zdolność do niezależnego i niezawisłego realizowania swoich konstytucyjnych funkcji i zadań²⁵.

Podobną funkcję członu *neo-* reprezentują jednostki należące do innych pól tematycznych. Na czele władz „bandycko przejętego”²⁶ neo-TVP stoi neoprezes, czyli „prezes uzurpator”²⁷. W sejmie „neoposłowie bez mandatu”²⁸ głosują nad neo-uchwałami, które są „niezgodne z konstytucją” i wobec tego „nie mają żadnych skutków”²⁹. Natomiast absolwenci niektórych uczelni zamiast dyplomów otrzymują „neodyplomy”:

- (6) [...] ten majątek będzie służył zabezpieczeniu roszczeń tych, którzy płacili pieniądze, a dostawali nie dyplom, tylko neodyplom³⁰.

Wszystkie przytoczone przykłady łączy zatem co najmniej jeden element wspólny – jest nim podważanie wiarygodności i prawdziwości tego, co jest określane za pomocą członu *neo-*.

3.4. Charakterystyka pragmatyczna

Omawiane neologizmy często są używane, aby wyrazić krytyczny stosunek do tego, o czym mowa, co bywa podkreślane przez kontekst językowy, np. pejoratywne określenia, ekspresywizmy czy wulgaryzmy:

²² <https://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/orzeczenia2/bsa%20i-4110-1-20.pdf>.

²³ <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/orzeczenia-neo-sedziow-decyzje-sadow-a-odszkodowania-od-skarbu-panstwa,528233.html>.

²⁴ <https://oko.press/bodnar-dyscyplinarka-neo-krs>.

²⁵ <https://orka.sejm.gov.pl/Druki10ka.nsf/0/E2F25006CC52842CC1258A8A00362F6B/%24File/118.pdf>.

²⁶ <https://x.com/EdoMarcin/status/1757780113171615767>.

²⁷ <https://www.plotek.pl/plotek/7,154063,30583119,adamczyk-w-rozmowie-z-kleczkiem-w-tv-republika-straszy-lawina.html>.

²⁸ https://forum.gazeta.pl/forum/w,567,177080484,177080484,Holownia_uchylil_mandat_poselski_skazanym.html.

²⁹ <https://niezalezna.pl/polska/smolinski-o-kontrowersyjnej-uchwale-sadu-najwyzszego-wprowadza-ogromny-chaos/308198>.

³⁰ <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Konta-Collegium-Humanum-zabezpieczone-Co-z-roszczeniami-studentow-z-neodyplomami-8760162.html>.

- (7) Zbojkotowaliście jebaćpisy referendum, bo tak wam nakazał największy zdrajca Polski, resetowy neopremier, niemiecki wysłannik sowicie opłacany, oszust Tusk!!! Gardzę i brzydzę się wami, bezmyślnymi i sprzedajnymi POjebami³¹.
- (8) Bezczelni Neoposłowie. Gorliwi w obronie ubeckich emerytur i przywiezionych w teczkach przez Sowietów sędziów. Nienawidzący za to tych, wybranych zgodnie z konstytucją [...]”³².

Osobom i instytucjom określanym takimi neologizmami często zarzuca się niemoralne czynności (neo-TVP „sieje propagandę”³³ i „oszukuje własnych pracowników”³⁴) oraz niekompetencję:

- (9) Neominister od spraw klimatu i środowiska nie wie, ile w Polsce jest parków narodowych³⁵.
- (10) Swoje zaniepokojenie (...) wyraziło prezydium Naczelne Rady Lekarskiej, nazywając nowe placówki neouczelniami medycznymi, nieprzygotowanymi do prawidłowego kształcenia lekarzy³⁶.

Ze względu na to, że takie neologizmy wyrażają negatywny stosunek nadawcy, mogą funkcjonować jako inwektywy. W takich kontekstach często zaciera się nowe znaczenie cząstki *neo-*, a jej funkcja ogranicza się do wyrażenia pogardy i lekceważenia oraz podważenia wiarygodności pełnionej funkcji. Znamienne są w tym przypadku słowa Macieja Wąsika, który na zarzuty dziennikarza dotyczące tego, że wyrok uniewinniający posła jest nieważny, ponieważ został wydany przez neosędziego, odpowiedział: „A pan jest neodziennikarzem!”³⁷.

Ciekawa jest również możliwa przyczyna, która stoi za potrzebą określania danych desygnatów cząstką *neo-*. Jak wynika z wielu kontekstów, jej użycie ma zaakcentować zawartą w wyrazie presupozycję, że to, o czym mowa, jest czymś innym niż to, co byłoby określone przez autosemantyczny wyraz bez cząstki *neo-*. Wyrazu *neosędziowie* używa się nie tylko po to, by podkreślać ich nielegalność czy upolitycznienie, lecz także, by wyłączyć ich z grupy osób wpisujących się w zakres semantyczny wyrazu *sędziowie*:

³¹ <https://x.com/EdoMarcin/status/1757714907930173623>.

³² <https://www.fronda.pl/a/Patryk-Jaki-Bezczelni-neoposlowie,223130.html>.

³³ <https://tvrepublika.pl/Polska/Demaskujemy-jak-NeoTVP-sieje-propagande-na-temat-protestu-Wolnych-Polakow-przed-Trybunalem-Konstytucyjnym-wideo/157163>.

³⁴ <https://wpolsce24.tv/magazyn/21210-jak-neotvp-oszukuje-wlasnych-pracownikow>.

³⁵ <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=887976279385771&id>.

³⁶ <https://pulsmedycyny.pl/kryzys-specjalistow-i-lekarzy-poz-zwieksza-sie-dystans-miedzy-polska-a-innymi-krajami-oecd-1205893>.

³⁷ <https://www.onet.pl/informacje/onetwiadomosci/spiecie-macieja-wasika-z-reporterem-tvn24-pan-jest-neodziennikarzem/cp8b3gj,79cfc278>.

- (11) Sąd: Neo-sędziowie nie są sędziami. Prezydent nie może ich legalizować, nie ma mocy „uzdrowiającej”³⁸.
- (12) Panie pośle, jako prokurator doświadczony, nie neoprokurator, jako prokurator, który wykonuje zawód od kilkudziesięciu lat, powiem, że pana retoryka nie jest przekonująca. Mówienie, że prokurator jest neoprokuratorem [...] – nie tędy droga³⁹.
- (13) W lutym wystąpimy o skontrolowanie wszystkich kierunków lekarskich [...]. Nie chcemy doprowadzić do takiej sytuacji, żeby za 10 lat ktoś się pytał, czy pan jest „neolekarzem” czy rzeczywiście lekarzem⁴⁰.

Choć więc ujemna wartość ekspresywna jest wpisana w strukturę semantyczną analizowanych wyrazów, często jeszcze bardziej podkreślają ją czynniki kontekstowe.

3.5. Charakterystyka socjolingwistyczna

Używanie nowych złożzeń z częstką *neo-* wpływa nie tylko na kształt dyskursu publicznego, lecz także na rzeczywistość pozajęzykową. Takie słownictwo polaryzuje społeczeństwo poprzez tworzenie sztucznej opozycji *my vs. oni*. Używając złożenia z członem *neo-*, osoba mówiąca sytuuje się po jednej ze stron konfliktu, dając tym samym wyraz swoim poglądom. Jednocześnie jednak, jak zauważają niektórzy komentatorzy polityczni i społeczni, stosowanie takiego słownictwa kształtuje nową rzeczywistość pozajęzykową i tworzy wizję istnienia dwóch alternatywnych systemów prawnych, instancji sądowych czy instytucji rządowych, co pogłębia kryzys związany z praworządnością w Polsce (zob. Modzelewski 2024; Trudnowski 2024). Podobnie opinie można znaleźć wśród specjalistów w dziedzinie prawa konstytucyjnego – np. Ryszard Piotrowski stwierdził, że posługiwanie się takimi konstrukcjami „przyczynia się do destrukcji państwa prawnego”⁴¹. W efekcie kto inny jest *neoprezesem* Telewizji Publicznej, a kto inny jej legalnym *prezesem* dla mediów sprzyjających władzy i tych sprzyjających opozycji:

- (14) Ciąg dalszy przepychanek w TVP. Neoprezes Adamczyk i „kuriozalne” posiedzenie Rady Mediów Narodowych⁴².

³⁸ <https://oko.press/sad-neo-sedziowie-nie-sa-sedziami-prezydent-nie-moze-ich-legalizowac>.

³⁹ <https://www.sejm.gov.pl/sejm10.nsf/biuletyn.xsp?documentId=3E6214C6E466A74AC1258B7300225C8C>.

⁴⁰ <https://pulsmedycyny.pl/w-lutym-rusza-kontrolę-nowych-kierunków-lekarskich-ministerstwo-nauki-nie-chce-kształcenia-neolekarzy-1205980>.

⁴¹ https://www.rmfm24.pl/tylko-w-rmf24/poranna-rozmowa/news-piotrowski-obroncy-konstytucji-jakos-jej-nie-rzucali-premier,nld,7779768#crp_state=1.

⁴² <https://www.tokfm.pl/Tokfm/7,103085,30541906,ciag-dalszy-przepychanek-w-tvp-neoprezes-adamczyk-i-kuriozalne.html>.

(15) Neo-prezes Telewizji Polskiej Tomasz Sygut wystosował list do pracowników stacji [...] ⁴³.

Ze względu na genezę, zakresy znaczeniowe oraz konteksty użycia nowe wyrazy z częstką *neo-* często mają konotacje polityczne. Ten aspekt może być główną różnicą między charakterystyką częstki *neo-* i bardzo podobnej znaczeniowo częstki *pseudo-*. O ile bowiem *pseudosędzia* mógłby być określeniem osoby, która tylko udaje prawdziwego sędziego, o tyle *neosędzia* uruchamia wszelkie nadwyżki pragmatyczne związane ze skojarzeniami politycznymi i przemianami społecznymi ostatnich lat w Polsce, co pokazały odpowiedzi w ankiecie.

4. ANKIETA

4.1. Założenia i cel ankiety

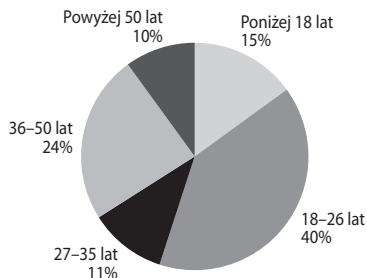
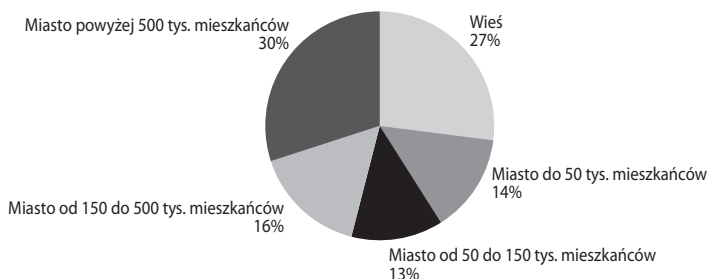
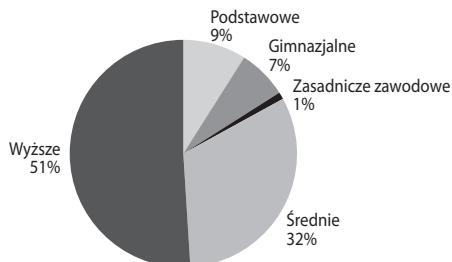
W celu zweryfikowania hipotez badawczych dotyczących uwarunkowań stylistyczno-pragmatycznych badanych wyrazów przeprowadzono anonimową ankietę wśród użytkowników języka polskiego. Respondenci mieli ocenić w skali od -3 do 3 wartość ekspresywną 24 wyrazów złożonych z częstką *neo-* w określonych kontekstach, gdzie -3 oznaczało bardzo ujemną wartość ekspresywną, a 3 – bardzo dodatnią wartość ekspresywną. W ankiecie 12 zdań zawierało tradycyjne jednostki z członem *neo-*, również 12 – badane neologizmy. Aby zweryfikować, czy ujemna wartość ekspresywna wyrazu tkwi w jego warstwie semantycznej, czy jest nadawana przez kontekst, w każdej grupie połowa wyrazów została osadzona w kontekście neutralnym, a pozostałe – w kontekście negatywnym. Połowa ze wszystkich zdań została spreparowana, podczas gdy reszta pochodziła ze źródeł internetowych.

W drugiej części ankiety respondenci wskazali, jak często spotykają się w przekazach medialnych z nowymi wyrazami zaczynającymi się od *neo-*. Z kolei w pytaniu otwartym mogli opisać własne rozumienie częstki *neo-* w takich wyrazach oraz wskazać powody jej używania.

4.2. Charakterystyka grupy badanej

Ankieta trwała od lipca do sierpnia 2024 roku i została przeprowadzona za pośrednictwem witryny Google Forms. Informację o ankiecie udostępniono publicznie w portalach społecznościowych Facebook, Instagram i YouTube. Wzięło w niej udział 100 losowych osób. Wśród nich 58 stanowiły kobiety, a 42 – mężczyźni. Szczegółowe dane demograficzne respondentów przedstawiają Diagramy 1, 2 oraz 3.

⁴³ <https://wpolityce.pl/media/675945-neo-prezes-tvp-wyslal-do-pracownikow-komunikat>.

Diagram 1. Wiek respondentów**Diagram 2. Miejsce zamieszkania respondentów****Diagram 3. Wykształcenie respondentów**

4.3. Wyniki ankiety

Przedstawione w ankiecie zdania zostały przyporządkowane do czterech grup w zależności od statusu badanej jednostki oraz kontekstu, w jakim została ona użyta. Średnia ocen wartości ekspresywnej wszystkich zdań należących do danej grupy prezentuje się następująco:

- I. Tradycyjne jednostki z członem *neo-* w kontekście neutralnym: 0,15.
- II. Tradycyjne jednostki z członem *neo-* w kontekście negatywnym: -1,37.
- III. Neologizmy z członem *neo-* w kontekście neutralnym: -1,14.
- IV. Neologizmy z członem *neo-* w kontekście negatywnym: -1,59.

Szczegółowe dane dotyczące średniej wyników poszczególnych zdań przedstawia Tabela 2.

Tabela 2. Szczegółowe wyniki średniej ocen wartości ekspresywnej

Zdania z tradycyjną jednostką z częstką <i>neo-</i>	Ocena	Zdania z neologizmem z częstką <i>neo-</i>	Ocena	Źródło	Kontekst
(1) Ania została studentką neofilologii .	0,41	(2) Krzysiek został prezesem neozarządu .	-0,84	Zdania spreparowane	Kontekst neutralny
(3) Wykład prowadził neopozytywista .	0,05	(4) Sprawę rozstrzygał neosędzia .	-1,16		
(5) Jako kierunek filozoficzny neomarksizm łączy poglądy egzystencjalne ze strukturalizmem i psychoanalizą.	-0,42	(6) Przez ostatnie osiem lat stworzono neoprawo , które działa po dziś dzień.	-1,16		
(7) Z wykształcenia jest neonatologiem pediatrą i jak sama mówi, prawie od zawsze pracuje z noworodkami.	0,46	(8) Neoprezes Telewizji Polskiej wystosował list do pracowników stacji.	-1,04	Zdania z uzusu	Kontekst neutralny
(9) Kościół stylistycznie reprezentuje neogotyik , nawiązujący do form „stylu wiśłano-bałtyckiego”.	0,27	(10) Zlikwidujemy neo-KRS i utworzymy Krajową Radę Sądownictwa w składzie zgodnym z Konstytucją.	-1,06		
(11) Do określenia, jak długo jednostka jest neologizmem może posłużyć również kryterium czasowe.	0,14	(12) Osoby płaciły za studia, a dostawały neodyplom .	-1,55		
(13) Janek to neokantysta , on kompletnie nie zna się na filozofii.	-0,98	(14) Neowładza rujnuje Polskę!	-1,65		
(15) Chyba nie ma gorszych dzieł sztuki niż te utrzymane w stylu neorealistycznym .	-0,58	(16) Neosejm znowu chce uchwałami tworzyć nowy ład.	-1,15	Zdania spreparowane	Kontekst negatywny
(17) Naprawdę nie mogę już słuchać jego neonazistowskich wywodów!	-1,82	(18) Ty jesteś jakimś neo-Polakiem!	-1,49		

Tabela 2. (cd.)

Zdania z tradycyjną jednostką z częstką <i>neo-</i>	Ocena	Zdania z neologizmem z częstką <i>neo-</i>	Ocena	Źródło	Kontekst
(19) Posłuchaj, neoliberalny lizusie, wchodzenie pod kołdrę ludziom to domena Pana przyjaciół z ONR-u.	-1,54	(20) Zbojkotowaliście referendum, bo tak wam nakazał największy zdrajca Polski, resetowy neopremier , niemiecki wystannik sowicie opłacany.	-1,80	Zdania z uzusu	Kontekst negatywny cd.
(21) Jak nie będzie szacunku dla życia, to wejdą wszyscy ci, dla których najważniejsze jest to, co niesie ze sobą neomarksizm , śmierć, niszczenie cywilizacji chrześcijańskiej.	-1,51	(22) Oto poziom neo-Wiadomości! Chcieli uderzyć w swoich poprzedników, wyszła kompromitacja.	-1,59		
(23) To skandal nad skandalami, by ten neofaszysta dostał poparcie tylu tysięcy osób!	-1,77	(24) Ci neosędziowie w wielu sądach w Polsce chodzą, śmieją się innym sędziom w twarz i mówią: „nikt nas nie ruszy, bo mamy nominację prezydenta”.	-1,87		

4.4. Analiza wyników ankiety

Średnia ocen wartości ekspresywnej dla tradycyjnych złożów z członem *neo-* wyniosła 0,15 pkt, co świadczy o ich neutralnym nacechowaniu. Umieszczenie tego typu wyrazów w kontekście negatywnym zmienia odbiór ich wartości ekspresywnej na negatywny – średnia ocen dla wyrazów w tej grupie zmalała do -1,37 pkt. Niewątpliwie wpływ na taką ocenę miały zdania ze złożeniami, których drugi człon jako samodzielny wyraz jest już nacechowany negatywnie (*neofaszysta*, *neonazistowski*) – uzyskały one jedne z najniższych ocen w całej ankiecie⁴⁴.

Jeśli przytoczone wartości porówna się do średniej ocen zdań z badanymi neologizmami, to okaże się, że są one odbierane inaczej. Średnia ocen wartości ekspresywnej dla grupy zawierającej neologizmy z członem *neo-* w kontekście neutralnym wyniosła -1,14 pkt. Dzięki ograniczeniu nacechowania ekspresywnego kontekstu do minimum można wysnuć wniosek, że negatywna wartość ekspresywna takich wyrazów zawiera się w ich strukturze semantycznej i jest niezależna od czynników kontekstowych. Natomiast dodatkowe umieszczenie takich wyrazów w kontekście negatywnym wpływa na zwiększenie ich ujemnej percepcji – średnia ocen dla tej grupy wyniosła bowiem -1,59 pkt. Wątpliwe jest, by ta różnica wynikała ze znaczenia poszczególnych wyrazów. Zdanie zawierające ten sam neologizm (*neosędzia*)

⁴⁴ Średnia dla przykładów w tej grupie bez uwzględnienia wskazanych wyrazów wynosi -1,15 pkt.

uzyskało ujemne oceny w kontekście neutralnym (-1,16 pkt) i jeszcze niższe – w negatywnym (-1,87 pkt)⁴⁵.

Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że respondenci w większości mają świadomość istnienia neologizmów z członem *neo-*. 64% osób korzystających z mediów stwierdziło, że spotyka się z takimi wyrazami w dyskursie publicznym – 21% często, 25% czasami, 18% rzadko (11% wszystkich respondentów zadeklarowało, że nie docierają do nich przekazy medialne). Co ciekawe, z odpowiedzi wynika, że nie istnieje korelacja między niezajomością badanych neologizmów a percepcją ich wartości ekspresywnej. Wśród osób, które zadeklarowały, że nigdy wcześniej nie słyszały takich wyrazów, średnia ocen dla poszczególnych grup przykładów jest podobna jak dla wszystkich osób badanych (I – 0,31; II – -1,40; III – -0,94; IV – -1,52).

Rozumienie badanych wyrazów przez typowych użytkowników języka w najważniejszych kwestiach pokrywa się z tezami zaproponowanymi w artykule. Respondenci wskazywali następujące składniki semantyczne części *neo-* w badanych wyrazach: nowość (26 odpowiedzi); negatywne wartościowanie (21); nielegalność (9); inność, zmiana (8); dyskredytacja (6); szyderstwo, obraza (6); nieprawdziwość, sztuczność (5); uaktualnienie, kontynuacja (3); brak kompetencji (3); niemoralność (1); polaryzacja (1). W odpowiedziach znaleźć można opinie, że *neo-* m.in.: „kojarzy się czymś nacechowanym negatywnie”; „używane jest pogardliwie”; „oznacza zmianę na gorsze, zmianą niesłuszną, wbrew prawu, wbrew społeczeństwu”; „podważa wiarygodność funkcji lub kompetencji danej osoby w celu zakwestionowania stanowiska, podważenia autorytetu”; „sugeruje swego rodzaju brak legitymizacji w przypadku łączenia z nazwami funkcji/zawodów”; „jest używany, żeby wprowadzić widoczną «granicę» pomiędzy obecnym kształtem jakiejś instytucji, a jej stanem wcześniejszym. Oczywiście implikacja jest taka, że nowa «neo» wersja instytucji jest negatywną odstoną, a kiedyś było normalnie/lepiej”⁴⁶.

Podsumowując, można stwierdzić, że zarówno średnia ocen wartości ekspresywnej wyrazów z częstką *neo-*, jak i odpowiedzi respondentów udzielone w pytaniu otwartym stanowią potwierdzenie postawionych hipotez badawczych oraz wyników analizy kontekstowej. Z badania ankietowego wynika, że omawiany człon w nowych złożeniach pełni inną funkcję niż w tradycyjnych wyrazach oraz nadaje wyrazowi ujemną wartość ekspresywną.

⁴⁵ Dla porównania – nienacechowany ekspresywnie wyraz *neomarksizm* w kontekście neutralnym uzyskał ocenę, która jest zbliżona do neutralności ekspresywnej (-0,42), natomiast w kontekście negatywnym ankietowani na ogół wskazywali nacechowanie ujemne (-1,51).

⁴⁶ Wszystkie wypowiedzi respondentów zostały przytoczone w postaci oryginalnej.

5. ZAKOŃCZENIE

Przedstawiona analiza wykazała, że we współczesnym języku polskim cząstka *neo-* w połączeniu z niektórymi wyrazami rozszerzyła swoje znaczenie poprzez włączenie do struktury semantycznej składnika denotującego nieprawdziwość i nielegalność określanego desygnatu. Ponadto nowe wyrazy złożone z omawianym członem mają, niezależnie od kontekstu, negatywną wartość ekspresywną. Ponieważ geneza takich wyrazów wiąże się z przemianami społecznymi zachodzącymi w Polsce, są one wykorzystywane jako element walki politycznej, a ich użycie można uznać za próbę kreowania rzeczywistości pozajęzykowej⁴⁷.

Opisane zjawisko, tj. wykorzystywanie produktywnych słowotwórczo cząstek obcych do tworzenia wyrazów nacechowanych ekspresywnie, wpisuje się zresztą w ogólną tendencję językową. W ostatnich latach poza *neo-* modne w tym celu stały się też cząstki: *kato-* (Andrulonis 2022), *pato-* (Cierpich-Kozieł 2022) czy *post-* (Kłosińska, Rusinek 2019). W ogóle sama tendencja do zmian semantycznych obcych członów złożzeń nie jest nowa. Jak wskazywała Waszakowa, w XXI w. nowe znaczenie zyskały takie segmenty jak: *euro-*, *homo-*, *inter-* czy *techno-*. Pod tym względem charakterystyka cząstki *neo-* wpisuje się w ogólne tendencje rozwojowe polszczyzny⁴⁸.

Produktywność analizowanego członu pozwala użytkownikom języka tworzyć serie oparte na tym samym modelu słowotwórczym i przekazujące takie same treści poprzez naśladowanie budowy wyrazów już istniejących w uzusie. Za formalną przy-

⁴⁷ Na ciekawy aspekt socjologiczny zwróciła uwagę Waszakowa, kiedy pisała: „Przemiany ustrojowe, jakie dokonały się u progu lat 90. w Polsce i innych krajach tzw. bloku sowieckiego, stały się – jak wiadomo – początkiem istotnych zmian języka, zwłaszcza w tekstach informacyjnych i publicystycznych. Za przykład niech posłużą liczne, charakterystyczne dla języka polityki i publicystyki, derywaty z formantami *de-* i *post-*, za pomocą których próbowano oddzielić «nowe czasy», jakie nastąpiły po roku 1989, od «dawnych», tj. od dawnego – totalitarnego – systemu” (Waszakowa 2005: 189). Ponieważ większość omawianych wyrazów wiąże się z walką dwóch największych obozów partyjnych w Polsce, trudno nie dostrzec paralelności z opisanym przez autorkę zjawiskiem. Obie strony konfliktu wykorzystują człon *neo-* do tworzenia wyrazów określających instytucje czy funkcje obecne podczas panowania przeciwnej władzy, jednocześnie implikując, że te, które były lub są podczas panowania tej władzy, są legalne. *Neosędziowie* to nielegalni sędziowie mianowani przez rząd Zjednoczonej Prawicy – w opozycji do legalnych *sędziów* wybranych przez rząd koalicji KO-PSL-PL2050-NL. W drugą stronę: *neo-TVP* to nielegalna telewizja funkcjonująca za czasów rządu Donalda Tuska – w przeciwieństwie do legalnej *TVP* z czasów rządu Mateusza Morawieckiego.

⁴⁸ W wielu pracach twierdzi się, że również samo tworzenie compositów, zwłaszcza z członami obcymi, jest charakterystycznym zjawiskiem współczesnej polszczyzny, na której zasób leksykalny wpływa zjawisko internacjonalizacji (zob. Waszakowa 2010: 360). Jak wskazuje Waszakowa, z 3639 neologizmów przełomu XX i XXI wieku aż 2360, czyli 65%, stanowią złożenia (Waszakowa 2005: 92). Z tą tezą polemizuje jednak Rafał Zarębski, który na podstawie badań historycznojęzykowych udowodnił, że tendencja do tworzenia złożzeń jest w polskim systemie słowotwórczym zjawiskiem ponadczasowym, wynikającym nie tyle z mody czy internacjonalizacji słownictwa, ile raczej z czynników wewnątrzjęzykowych, na które składa się przede wszystkim „otwartość niektórych kategorii pojęciowych na morfemy obce” (zob. Zarębski 2015: 78).

czynę powstawania omawianych neologizmów można więc uznać analogię słowotwórczą, która odgrywa istotną rolę w powstawaniu wyrazów złożonych, zwłaszcza z członami obcymi (zob. Kaproń-Charzyńska 2004: 17; Waszakowa 2012). Zjawisko to powiązała z czynnikami socjologicznymi Hanna Jadacka, która pisała, że „obserwacja dużych grup neologizmów pozwala zauważyć, że niektóre fazy rozwoju społeczno-gospodarczego i politycznego odznaczają się natężeniem lub osłabieniem użycia pewnych struktur i wykładników słowotwórczych” (Jadacka 2001: 13). Potwierdzeniem tej tezy są analizowane neologizmy, które nie tylko pozwalają nazywać nowe zjawiska, lecz także poprzez swój ładunek emocjonalny odzwierciedlają nastroje społeczne.

Analiza nowej grupy neologizmów pozwala również dokonać pewnych ogólnych obserwacji natury słowotwórczej. Być może opisywana w artykule aktywność de-rywacyjna cząstki *neo-*, wchodzącej w złożenia zarówno z wyrazami rodzimymi, jak i zapożyczonymi, jest dowodem przekształcania się członu złożenia w prefiks. O ile bowiem można zakładać, że tradycyjne wyrazy z cząstką *neo-* (*neoimpresjonizm*, *neologizm*) nie uformowały się na gruncie języka polskiego, lecz przeszły jako kalki z języka dawcy, o tyle nie da się tego samego powiedzieć o wyrazach analizowanych w artykule. Świadczy o tym przede wszystkim seryjność i produktywność badanego członu, ale także fakt, że niektóre wyrazy, z którymi łączy się cząstka *neo-*, mają proveniencję prasłowiańską (np. ‘sędzia’ z psł. *sǫdъji), oraz to, że nowo powstałe wyrazy nie mają swoich odpowiedników w językach obcych. Proces słowotwórczy musiał zatem zająć na gruncie języka rodzimego.

Jednocześnie jednak obserwowalna jest tendencja do usamodzielnienia się cząstki *neo-*, co jaką jedną z cech członów złożzeń wymieniała Ochmann (2004: 51). W przekazach medialnych da się zauważyć wypowiedzi, w których pierwszy człon odrywa się od drugiej części złożenia i zaczyna funkcjonować jako samodzielny rzeczownik lub przymiotnik⁴⁹, choć póki co są to wystąpienia nieliczne: „Po co wówczas rozróżnienie na neosędziów w rozporządzeniu o urzędowaniu sądów powszechnych, wg którego neo nie mogą oceniać innych neo”⁵⁰; „Czy Izba Karna SN wkrótce stanie się neo?”⁵¹.

Na tej podstawie trudno o jednoznaczne prognozy dotyczące przyszłości słowotwórczej omawianej cząstki i wyrazów zbudowanych za jej pomocą. Jeśli jednak weźmie się pod uwagę liczbę i tempo powstawania nowych jednostek z inicjalnym członem *neo-*, wydaje się mało prawdopodobne, żeby tendencja opisana w artykule w najbliższym czasie zaczęła maleć.

⁴⁹ W podobny sposób zachowują się cząstki *super-*, *eko-*, *wege-* (Burkacka 2010: 236–237) czy *pato-* (Cierpich-Kozieł 2022).

⁵⁰ <https://wyborcza.pl/7,162657,30998222,czasami-zawarcie-zgnilego-kompromisu-dewaluuje-cale-dotychczasowe.html>.

⁵¹ <https://www.rp.pl/sady-i-trybunaly/art37799001-czy-izba-karna-sn-wkrotce-stanie-sie-neo>.

Bibliografia

- Andrulonis, K. 2022. Neologizmy słowotwórcze o podstawie zdeintegrowanej *kato-* we współczesnej polszczyźnie. *Poradnik Językowy* 2, s. 46–63.
- Bartmiński, J. 2000. *Pasywne i aktywne paneuropeizmy we współczesnym języku polskim*. W: *Słownictwo współczesnej polszczyzny w okresie przemian*, red. J. Mazur, s. 109–116. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Batko-Tokarz, B. 2019. *Tematyczny podział słownictwa współczesnego języka polskiego. Teoria, praktyka, leksykografia*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Burkacka, I. 2010. Klasyfikacja słowotwórcza nowszych zapożyczeń. *Linguistica Copernicana* 2 (4), s. 229–240.
- Cierpich-Kozieł, A. 2022. O *patocelebrytach* i *pato inteligencji*, czyli o nowych złożeniach z (produktywnym) członem *pato-*. *Język Polski* 102 (4), s. 5–20.
- Dubisz, S. 2020. *Najnowsze dzieje języka polskiego. Rozwój polszczyzny w latach 1918–2018*. Warszawa: Dom Wydawniczy ELIPSA.
- Dunaj, B. 2000. *O stanie współczesnej polszczyzny*. W: *Zbiór referatów z konferencji Język Trzeciego Tysiąclecia, Kraków, 2–4 marca 2000*, red. G. Szpila, s. 25–34. Kraków: Tertium.
- Gajda, S. 1990. *Wprowadzenie do teorii terminu*. Opole: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Powstańców Śląskich.
- Grabias, S. 1981. *O ekspresywności języka. Ekspresja a słowotwórstwo*. Lublin: Wydawnictwo Lubelskie.
- Grzegorzczkova, R., Puzynina, J. 1979. *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksalne rodzime*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Jadacka, H. 2001. *System słowotwórczy polszczyzny (1945–2000)*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kaproń-Charzyńska, I. 2004. Prefiksy, sufiksy, prefiksoidy, sufiksoidy czy człony związane? *Język Polski* 84 (1), s. 16–28.
- Kaproń-Charzyńska, I. 2014. *Pragmatyczne aspekty słowotwórstwa. Funkcja ekspresywna i poetycka*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Kłosińska, K., Rusinek, M. 2019. *Dobra zmiana. Czyli jak się rzędzi światem za pomocą słów*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Kopaliński, W. 2007. *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM.
- Łachnik, J. 2018. *Złożenia polskie – opis gniazdowy (charakterystyka strukturalna)*. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Modzelewski, W. 2024. Szkice polsko-rosyjskie: „neosędziowie”, „neopravo”, „neopaństwo”. *Serwis Doradztwa Podatkowego* 754.
- Monco Frazeo. Online: <http://monco.frazeo.pl/> [dostęp: 19.08.2024].
- Ochmann, D. 2004. *Nowe wyrazy złożone o podstawie zdeintegrowanej w języku polskim*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Rusinek, M. 2024. Neopremier Tusk, neosędzia... O walce na przedrostki, a nie o kabarecie Neo-Nówka. *Gazeta Wyborcza*. Online: <https://wyborcza.pl/7,175992,30725195,neopremier-i-neo-polska-czy-juz-straszmy-dzieci-slowem-neo.html> [dostęp: 19.08.2024].
- Sambor, J. 1975. *O słownictwie statystycznie rzadkim. Na materiale derywatów we współczesnej publicystyce polskiej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

- Szymczak, M. 1976. O interferencji językowej w zakresie formantów słowotwórczych (na przykładzie języka polskiego). *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 34, s. 17–23.
- Trudnowski, P. 2024. Duopolska, neo-Sejm i widmo polskiego bizona. O potrzebie ustrojowego konklawe. *Klub Jagielloński*. Online: <https://klubjagiellonski.pl/2024/01/05/duopolska-neo-sejm-i-widmo-polskiego-bizona-o-potrzebie-ustrojowego-konklawe/> [dostęp: 19.08.2024].
- Waszakowa, K. 2002. Współczesne słowotwórstwo polskie i czeskie wobec ekspansji zapożyczeń, *Poradnik Językowy* 8, s. 3–18.
- Waszakowa, K. 2005. *Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Waszakowa, K. 2010. *Composita – charakterystyczna struktura przełomu XX/XXI w. W: Człowiek – słowo – świat*, red. J. Chojak, T. Korpysz, K. Waszakowa, s. 351–363. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Waszakowa, K. 2012. *O derywatach analogicznych i słowotwórstwie analogicznym*. W: *Sprache im Kulturkontext. Festschrift für Alicja Nagórko*, red. H. Burkhardt, R. Hammel, M. Łaziński, s. 161–171. Berlin: Peter Lang.
- Wawrzyńczyk, J. 2009. *Słownik bibliograficzny języka polskiego. Wersja przedelektroniczna*, t. 4, *L-Niś*. Warszawa: Bel Studio.
- Zarębski, R. 2012. *Rzeczownikowe prefiksy obcego pochodzenia w historii języka polskiego*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Zarębski, R. 2014. Prefiksy genetycznie obce a początkowe człony złożzeń w historii polszczyzny. *Język Polski* 94 (1), s. 51–62.
- Zarębski, R. 2015. *Nowość czy dziedzictwo przeszłości? Złożenia rzeczownikowe z członami eks-i neo- w historii polszczyzny*. W: *Dialog z tradycją*, t. 3: *Język – komunikacja – kultura*, red. R. Dźwigoł, I. Steczko, s. 69–80. Kraków: Collegium Columbinum.
- GWJP – Grzegorzczkowska, R., Puzynina, J. 1999. *Słowotwórstwo*. W: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, red. R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel, s. 361–583. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- ISJP – Bańko, M. red. 2000. *Inny słownik języka polskiego*, t. 1–2. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- SGJP – Saloni, Z. i in. *Słownik gramatyczny języka polskiego*. Online: <http://sgjp.pl/> [dostęp: 19.08.2024].
- SJPDor – Doroszewski, W. red. 1958–1969. *Słownik języka polskiego*, t. 1–11. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- SWJP – Dunaj, B. red. 2001. *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. 1–2. Warszawa: Reader's Digest Przegląd.
- USJP – Dubisz, S. red. 2003. *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1–4. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

**Neosędziowie and neo-KRS. Meaning, function, and expressive value
of new Polish compound words with the segment neo-**

Summary

The article aims to describe the meaning, functions, and expressive value of new compound words with the initial segment *neo-* occurring in contemporary Polish, e.g., *neosędzia*, *neo-KRS*, *neoprezes*, *neozarząd*. To this end, a corpus analysis was carried out using data extracted from Monco Frazee and a contextual analysis of examples from the Internet. A questionnaire was also conducted to investigate the expressive value of the words in question. The analysis shows that the meaning of the particle *neo-* in combination with some words has expanded. Apart from the semantic component denoting the novelty of what is referred to in the second segment, the *neo-* element also introduces information that the designate thus named is deemed fallacious, false, or politicised. At the same time, regardless of the context, it expresses the speaker's negative attitude to what is being referred to.

Keywords: *neo-* – compound words – neologisms – word formation – semantics – pragmatics.

Trans. Marta Falkowska